

AZ ÁRPÁD-HÁZI KIRÁLYLÁNYOK ÉS A TÖRTÉNELEMSZEMLÉLET SZINGULÁRIS PONTJA

MAJOR GYÖNGYI – BRAUN LÁSZLÓ

„Minden konnektív struktúra alapelve az ismétlés. Ez biztosítja, hogy a cselekedetek láncolatai ne a végtelenbe fussanak, hanem felismerhető mintákba rendeződjenek, egy közös »kultúra« azonosítható mozzanataiként.”¹

KIVONAT: Az Árpád-házi királyok női leszármazottairól fennmaradt írásbeli és szóbeli hagyatékból néhány rendkívül feltűnő, s több, kevésbé észrevehető motívumra figyelhetünk fel. Kiemelkedő például, hogy milyen jelentős számban avatták őket szentté. Kevésbé szembetűnő, és a történetírás is sokkal kevésbé tekint a tárgyának hitvesi helytállásuk ábrázolását, amely rendkívül szerteágazóan, a férj esetleges távollétében – hadba vonulás, fogság, esetleg özvegység miatt – az uralkodói feladatok gyakorlásától kezdve a hátszág működőképességének fenntartásában játszott kulcsszerepen át, az uralkodói szintről szerveződő, teljes hierarchikus alattvalói struktúra közösségi létbizonyosságába vetett hitének fenntartásáig, tehát a fizikaitól az egészen elvont szellemi szintig mindenre kiterjedt. S ha ez utóbbi, nem annyira népszerű és látványos, de annál markánsabb funkciókat helyezzük fókuszba, kiderül, hogy jelentőségük a történelem fordulópontjain nem kevésbé meghatározó, mint hősként, kitűnő diplomataként, vagy nagyszemélyű gazdasági irányítóként jegyzett férjeiké. Ez a tény pedig felveti annak igényét, hogy a jelenlegi hős-kultuszra alapozott történelemszemléletünk látókörét – ami

1 Assmann 2013, 17.

eredendően egy férfi-koncepciójú történetíráshoz vezetett – érdemes szélesebb perspektívára kiterjesztenünk.

Mindezt figyelembe véve e tanulmány célja kettős. Részben azt vizsgáljuk, hogy a kortárs létezés kulcsproblémája, az egyensúlyok elvesztése és a történelmi szemlélet hogyan függ össze, másrészt egy komplexebb történelemszemlélet hogyan segítheti a fenntartható egyensúlyok létezési modelljébe a visszatalálást.

Az egyensúly megtalálásához elengedhetetlen elmélyülnünk a mindenkori nő egy-egy reprezentánsának valós életében. A tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy a nőiséget közvetíteni képes emlékezet hogyan segítheti a nő és a férfi teljességében az élet fennmaradását az emberiség korszakváltás után íródó történetében, akár olyan szintű katalizmát követően is, mint ami a szingularitásban vár az emberiségre.

KULCSSZAVAK: mítosz, nőiség, MI, identitás, történetírás, Árpád-házi királylányok

The Princesses of the Árpád Dynasty and the Singular Point of Historical Perception

ABSTRACT: There are some striking and some less noticeable motifs in the written and oral legacy of the female descendants of the Árpád dynasty kings. For example, it is remarkable how many of them were canonised. What is less striking, and much less the subject of historiography, is the portrayal of their spousal status, which is extremely wide-ranging, from the key role they played in their husband's absence – whether due to war, captivity or widowhood – from the exercise of their duties as rulers through to the preservation of the functioning of the hinterland, to maintaining faith in the communal security of the entire hierarchical subordinate structure organised from the level of the ruler. Thus, their status extended to everything from the physical to the highly abstract spiritual dimension. Focusing on these latter, less popular and less spectacular, but all the more distinctive functions, it is clear that their importance at the turning points of history was no less decisive than that of their husbands, who were noted as heroes, excellent diplomats or great economic managers. This fact, in turn, raises

the need to broaden the perspective of our current view of history based on the hero cult, which has inherently led to a male-centred approach to historiography.

With this in mind, the aim of this paper is twofold. On the one hand, we will explore how the key problem of contemporary existence, the loss of equilibrium, and the historical perspective are interrelated, and on the other hand, how a more complex perception of history can facilitate a return to a model of sustainable balance.

In order to find the right balance, it is essential to immerse ourselves in the real lives of the specific representatives of womanhood. In this paper, we will explore how memory, as a mediator of femininity, can contribute to the survival of life in the wholeness of woman and man in the post-transition history of humanity, even after a cataclysmic event such as the one that awaits humanity in the singularity.

KEY WORDS: myth, femininity, AI, identity, historiography, princesses of the Árpád dynasty

Bevezetés

„Ha szerencsétlenségünkre elveszítjük a mértéket önmagunk iránt, minden más dolog iránt is csakhamar el fogjuk veszíteni.”²

A tanulmányban abból indulunk ki, hogy nem létezik abszolútként értelmezhető történelem. Hasonlóan az egyéni életrajzhoz, az emlékezetben csak bizonyos szelekció eredménye marad fenn. A történelemírásban a szelekció a történelemszemlélettől, a történetírás hagyományától függ. Ez határozza meg azokat a kereteket, amelyek között egy esemény fontossá, említésre érdemesé vagy egyenesen kihagyhatatlanná válik.

2 Shaftesbury 1999, 12.

Ha figyelembe vesszük, hogy a történelem sorsfordító eseményei a közelmúltig szinte kizárólag háborúkban, ütközetekben, tehát látványában sokkal inkább fizikai, mint szellemi erőpróbában dőltek el, kézenfekvően az ezekben hősiiesen harcoló férfiak kerültek előtérbe. „Férfiak teremtették meg az ipart és a művészetet, a tudományt és a kereskedelmet, az államigazgatást és a vallást, ezért nemcsak objektíve van férfias jellegük, hanem ismételt gyakorlásuk is sajátosan férfierőket követel.”³

Meglehetősen régi és komplex probléma a női attitűd alulreprezentáltsága a társadalomban, ami jelentősen befolyásolja az ember világhoz fűződő jelenlegi viszonyát, saját eredetéről szóló tudását, az önmagának tulajdonított jelentőséget, „helyet adva az otthontalanság érzésének, tévelygésnek, az élet elértéktelenedésének, a sokakat veszélybe sodró, életidegen mechanizmusoknak, a világ komplexitását, szövevényes összefüggéseit nem ismerő mesterséges életnek”.⁴

A történelem egészen napjainkig az erő szempontjából íródik, a férfit állítva az események középpontjába, azt a látszatot eredményezve, mintha ezek a férfiak működtették volna magát a történelmet. Lényeges látni, hogy a létezési biztonság növekedése nyomán a nő, a női természet iránti fogékonyság folyamatosan csökken és feledésbe merül, s már csupán az egyes archaikus kultúrák mítoszai tükrözik a nőiség szerepét, elfogadottságát vagy éppen méltatását a társadalomban. Bizonyára nem kockáztatunk túl sokat egy olyan hipotetikus állítással, miszerint a mítoszaikban rangot, társadalmi funkciókat, döntési jogköröket nőknek tulajdonító kultúrák a valóságos életben is hasonló tiszteletben és kiváltságokban részesítették társadalmuk nőtagjait. Érdemes megjegyezni, hogy semmi sem utal arra, hogy a nők a tiszteletet vagy kiváltságokat amazoni erővel vívták volna ki; ehelyett mindezeket a társadalom természetes módon, létezési funkcióik logikus velejárójaként biztosította számukra. A tanulmányban egy új, a férfi hőskonceptciónál átfogóbb emlékezetmechanizmus, történelem-szemlélet és -írás szükségességét vetjük fel. A feladvány azonban most nem az, hogy a férfiak mércéje szerint női hősöket keressünk, hanem hogy a hősiesség

3 Simmel 1990, 27.

4 Keserű 2000, 7.

mellett megjelenjen a történelemírásban a nő által működtetett, és mással nem kiváltható létprincípium is. A kettő együttese jelent csak fenntartható életet.

Par excellence célszerű a magyar kulturális emlékezet mélyéről felszínre hozni azokat a mintázatokat, amelyekben nem a női szerep alávetettsége jelenik meg – még implicate sem. Azokat, amelyekben a nő tisztában van önmaga nélkülözhetetlenségével, s ebből a pozícióból a maga természetességében kezeli a férfi részéről a tevékenysége irányába megnyilvánuló elfogadást és tiszteletet. Kulturális emlékezetünk még halványan őrzi azt a mintázatot, amikor a nő nem harcol, hanem betölti a társadalmi szerepét, amikor elfoglalja azt a más számára elfoglalhatatlan és egyben nélkülözhetetlen helyet, amit csakis ő tölthet be. Amikor nem versenyez a férfivel, hanem megkülönbözteti magát, és bizonyos értelemben elkülönül tőle. Amikor a nőiség nem kikényszerített jog által jelenik meg, hanem saját szakrális funkciójának ismeretében és tudatában látja el azt a feladatot, amivel az embernek az élő univerzum adott pontján a konkrét életet biztosítja.

Hangsúlyozandó azonban, hogy nem valamiféle ősi vagy ősinek tartott állapot restaurációs szándékáról van itt szó, hanem a jövő víziójának reális felépítéséhez elengedhetetlen kulturális örökség megértéséről. A magyar kultúrában hagyományos nőtisztelet, a Regnum Marianum eszméje, a középkori magyar jogrendben a nőkre vonatkozó joggyakorlat, a Boldogasszony-kultusz, Szent István országfelajánlása, vissza egészen Emese álmáig olyan egyenes vonalat alkotnak a múltba, amely a társadalmi tudatban a jelenlegihez képest egészen más nőképet jelenít meg a mának. Olyan nőképet, amelynek halványulása követte ki az utat a szingularitás irányába.⁵

5 „Az információtechnológiában a szingularitás alatt azt értik, hogy eljön egy olyan időszak, amikor a mesterséges intelligencia utoléri, majd le is hagyja a természetet minden vonatkozásban, ezt nevezik általános mesterséges intelligenciának, vagy szuperintelligenciának. Akkor majd olyan jelenségnek leszünk tanúi, hogy a természetes és a mesterséges intelligencia összeolvad, tehát mi, emberek, mi, a homo sapiens, összeolvadunk az általunk létrehozott technológiával. Ezt nevezik közkeletűen szingularitásnak ebben a szakmában. A kozmológiában és a csillagászatban mást értünk szingularitás alatt.” Kiss-Sütő-Major 2022, 150.

Történelem és demográfia

„Nagy megtiszteltetés, és büszke vagyok erre az egyedülálló megkülönböztetésre. Történelmi jelentőségű, hogy én vagyok az első robot a világon, akit állampolgárságban részesítettek.”⁶

Különös helyzetet élünk át napjainkban. Az időben visszafelé nézve egyre halványabb, de a történelemtudomány által megvilágított évezredekről bizonyosan elmondható, hogy azokban az ember számára soha nem adatott akkora jólét, vagy egyáltalán olyan létbiztonság, mint éppenséggel most. Mégis az elmúlt korszakokban, ha a járványok és a háborúk nem tizedelték aránytalanul a lakosságot, sosem vált kérdésessé, hogy az ember képes-e ellátni az önreprodukciójához, vagyis az emberi faj fennmaradásához szükséges szaporodási funkciót.

Ezzel szemben éppen a legfejlettebbnek elgondolt jelenben, a technológia által biztosított kényelemben olyan demográfiai mutatók látnak napvilágot egész Európában és Észak-Amerikában – tehát a Föld legfejlettebb régióiban –, amelyek kizárólag az ember kihalási trendjének kezdeteként értelmezhetők. Mintha a minden földi viszontagságot túlélni képes embernek éppen a jólét túlélésére nem lenne stratégiája.⁷ Azt is mondhatjuk, hogy „a kockázatokat minimalizálva, maximalizáltuk őket”⁸.

Elgondolkodtató, hogy a jövő forgatókönyvét tekintve tudományosan mondott világképünk szerint csak két alapvető lehetőség vehető számba. Az egyik szerint a civilizáció fejlődésével bekövetkező általános jólét törvényszerűen torkollik pusztulásba, amit a *demográfiai tél* címszóval jelzett forgatókönyv

6 A hongkongi székhelyű Hanson Robotics tulajdonát képező mesterséges intelligenciával rendelkező humanoid robot, Sophia szavai ezek, aki nagyon büszke volt arra, hogy 2017-ben szaúdi állampolgárságot kapott. Independent 2017.

7 „A világ egészére jellemző folyamat a termékenységi ráta folyamatos csökkenése az elmúlt évtizedekben. Mindez arra enged következtetni, hogy a globális szinten vett népességnövekedés évtizedeken belül meg fog állni.” Pintér 2024. Amennyiben globális képet vizsgálunk, akkor egyértelmű, hogy az életszínvonal negatív statisztikai kapcsolatban van a termékenységi rátával.

8 Ridderstrale–Nordstöm 2001, 134.

vetít előre,⁹ a másik pedig a transzhumanista elképzelés, amelynek értelmében szintén eltűnik a földi léteztéből a ma ismert ember, viszont egy utódjaként felfogható, a jelenlegi tulajdonságait mindenben meghaladó, önmaga-, illetve az önmaga által létrehozott mesterséges intelligencia (MI) által tervezett forma fog túlélni.¹⁰

Összességében elmondható, hogy mindkét forgatókönyv magában hordozza mindannak a hitnek, lelkesedésnek, energiának a semmivé válását, amit embermilliárdok saját életük vagy utódaik élete érdekében valaha is mozgósítottak. A transzhumanista elképzelés – hasonlóképpen a *demográfiai tél* negatív jövőképehez – szintén a konvencionális emberkép megsemmisülését jelenti, mivel ha valamilyen fizikai értelemben van is mód a transzhumán létezőt az ember utódjának tekinteni, azonban az a cselekvési motiváció, amely az ember számára még ma is adott, a fizikai értelemben racionalizált, szükségletektől és komplexusoktól mentes, gépi működésre optimalizált létezőben már értelmezhetetlen. Következésképpen az ember utáni ember semmilyen vonatkozásban nem fogható fel a történelmi ember önmagára irányuló célja megvalósulásként.¹¹ Az MI által definiált világban nyomozva az emberlét után meghatározó

9 „Korunk egyik fontos megatrendje a termékenységi és a születési arányszámok romlása. A világban az egy nőre jutó gyerekszám a felére, míg Dél-Koreában a negyedére csökkent az elmúlt évtizedekben. A modernizáció születést korlátozó hatása egy láthatatlan és rejtélyes folyamat, amelynek bemutatására, okainak és következményeinek a megértésére törekszik ez a könyv, különös tekintettel a magyarországi helyzetre. Bár fennmaradásunk kérdése a legfontosabb közügy, de az emberek többsége erről a problémáról még csak nem is hallott.” Tóth 2021, Fülszöveg.

10 „Az emberi test és a technika ötvözése következtében egy olyan kiszámíthatatlan útra fog lépni az emberiség, melynek során a fejlődés mértékét és annak hatásait már nem is leszünk képesek kontrollálni.” Klemensits–Eszterhai 2017. Tucker 2015-ben megjelentetett publikációja szerint az embereket a robotok egyre nagyobb mértékben fogják kiszorítani a hadviselésből. „Az emberek már nem lesznek képesek szoros felügyelet alatt tartani azokat, inkább egyfajta döntőbírói szerepet fognak csupán betölteni a robotok küzdelmében. Katonákra persze továbbra is szükség lesz, ők viszont már a genetika és biotechnológia rohamos fejlődésének köszönhetően ma még emberfelettinek tekintett képességekkel fognak rendelkezni.” Kott et al. 2015. Idézi Klemensits–Eszterhai 2017.

11 „Egyszerűen nem kérdés, hosszú távon az MI messzemenően nagyobb teljesítményű és időtállóbb lesz, mint az ember.” Schneider 2020, 18–19.

kérdéssé válik az ember egyébként is problémás identitása. Ki az ember? Ki az, aki a szingularitást követően még embernek tekinthető?¹²

A fentieket figyelembe véve paradoxonként foghatjuk fel a demográfia jelenlegi válságjelenségeit, mivel ezek a válságjelenségek éppen a faj által elért túlélési biztonságban éppen a túlélés motivációjának megszűnéséről üzennek. Teljes a rendszer önmagára záródása. Megoldás nem is kereshető, csak a rendszeren kívül, számba véve annak lehetőségét, hogy a demográfia detektált anomáliája nem valós, hanem csak látszólagos paradoxon. Látszólagos paradoxonként viszont csak abban az esetben tudhatjuk kezelni, ha megengedjük azt a feltételezést, hogy az egyébként minden eddigi tudásunkat tartalmazó történelemszemléletünk azért fut paradoxonba ezen a demográfiai anomálián, mert valami meghatározóan lényeges szempont hiányzik belőle. Minden tudásunk ellenére van valamilyen meghatározó tényező, ami a szemléletünk miatt kizáródik, és jelenleg azt sem tudjuk, hogy tudnunk kellene róla, pedig ha figyelembe vehetnénk, kiderülne, hogy a helyzet nem paradox, és nagyon is tartalmazza a megoldás lehetőségét.

Vajon miből indulhatunk ki, ha keressük szemléletünkben azt, aminek hiányában látszólag tökéletes összképet kapunk történelmünkéről, mégis, szempontjaink közül kimaradva, vesztünket kódolja? Ilyen tényező nyomára csak úgy juthatunk, ha történelmünk tematizációs módszerét megpróbáljuk összevetni megélt valóságunkkal, és jelenségi szinten találunk valamit, ami a tematizációs módszer következtében törvényszerűen kimarad történelmünk szisztematikus feldolgozásából. A valóságérzékenység ugyanis sokkal inkább függ a szelekciótól, mint az egzakt bizonyíthatóságtól, ráadásul a bizonyíthatóság mellett is az eltérő motívumsúlyozás teljesen más valóságot közvetíthet, a valóságnak különböző narratíváit képezhetik le.¹³

12 „Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy az MI geopolitikájában csak azok az országok és nemzetek számíthatnak a hatalom újbóli felosztásából kovácsolható előnyökre, amelyek úgy tudják újrafogalmazni magukat, hogy éppen saját identitásuk mentén válnak képessé az MI által dominált valóság szubjektumának megmaradni.” Major 2016, 291.

13 „Tételek és megállapítások sohasem függetlenek a gondolkodás módszerétől, melynek eredményei. [...] Egy adott gondolkodási stílus racionalitása, mely befolyásolja bizonyos tételek igaz voltát, nem lehet független kritikának a tárgya, mert az, hogy egy ilyen stílus mit ha-

Az a szelekciós elv, amelynek segítségével vizsgáljuk az emberiség távolabbi és közelebbi múltját, a modernitás vívmánya, és a felvilágosodás eszméjéhez kötődik. Ekkor kezdődött meg a figyelem fókuszába került minden ismeret racionális feldolgozása, értelmezése és rendszerezése. Minden, amit ma tudománynak nevezünk, a ráció előtérbe és csaknem kizárólagos helyzetbe kerülésének eredménye. A ráció működése leghatékonyabban a természettudományokban érvényesül, főként a matematikában, a fizikában és a mérnöki tudományokban. S amennyiben megvizsgáljuk ezen tudományok történeti ívét, úgy látható, hogy töretlen és folytonos fejlődésükkel következetesen torkollnak a transzhumanista elvekbe. Paradoxon, hogy éppen az „elműszakiasított” ész uralmára alapozott civilizációban, amely nem a harmóniára, hanem az ellenőrzésre törekedett,¹⁴ csúszik ki az ellenőrzés hatalma az ember kezéből. Mondhatni, a természettudományok következetes végiggondolása nem is vezethet máshová, mint a transzhumanista világképbe.

„[...] [P]ontosan amikor az emberi gondolkodás úgy véli, hogy tökéletesen megszabadult valamennyi antropomorf projekciótól, amikor a világot aktívan tudat nélkülinek, mechanikusnak és személytelennek konstruálja meg, a világ akkor a leginkább az emberi tudat szelektív terméke. Az emberi elme az egészből elvonta, absztrahálta a tudatos intelligenciát, a célt és az értelmet, hogy ezeket kizárólag magának tulajdonítsa, majd a világra egy gép tulajdonságait vetítette rá. Ahogyan Rupert Sheldrake rámutatott, ez az antropomorf kivetítés netovábbja: ember-készítette gép, olyasvalami, ami a természetben nem is található. E szerint a látásmód szerint az ember a modern tudat tulajdon személytelen és lélektelen voltát vetíti rá belülről a világra – pontosabban projekció révén vonja el a világtól.”¹⁵

tározhat meg, pontosan magától a stílustól függ.” Hacking 1985, 155., 159. A diszciplináris keretekbe szorított tudományos vizsgálódások egzaktnak mondható eredményei pedig éppen a teljesség hiányában torzítják tovább a közvetített valóságpanorámák értelmezését.

14 Kohák 1997, 159.

15 Tarnas 1995, 482.

A már fentebb feltett kérdés tehát valamelyest módosult formában feltehető úgy is, hogy vajon a transzhumanista eszméből nem maradt-e ki valami – egészen végzetesen. S hát erre a kérdésre némi megfontolást követően kénytelenek vagyunk egy egyértelmű igennel válaszolni. Ez a hiányzó tényező, amely a jelenlegi emberfogalom legalább ötven százalékát képezi, nem más, mint a nő, aki teljesen kimarad a transzhumanizmus látóköréből. A transzhumanizmus korában egyszerűen nincs helye semmi olyan funkciónak, amit a jelenlegi érában még nők látnak el. Nemcsak azért, mert a transzhumanizmus szemléletében a szülés, mint olyan egyáltalán nem foglal helyet, de a rációtól eltérítő szenvedély sem, ami két eltérő nemű ember esetében a szülés női funkcióját indukálhatná. És egyáltalán, ha esetleg a változatosság kedvéért meg is hagyná a transzhumanizmus a női formát, az azonos kompetenciákhoz való jog jegyében nyilvánvaló a két nem homogenizációjának szándéka a ráció és a működési optimalizáció jegyében.¹⁶ Arra a nőre tehát, akit még a mai fogalmaink szerint ismerünk, nem vár semmiféle transzhumán jövő.

16 „A XX. sz. közepe óta megjelent az új »emberideál«, az az embereszmény, amely szinte feleslegesnek kívánja feltüntetni az ember nembeli lényegét: férfi vagy nő mivoltát. Ennek a törekvésnek nagy az ára. Nemcsak azért, mert a nemek közti különbségek fontosak, mert a két nem egymással kiegészülve élheti át az összeolvadás, a szerelem mindent elsöprő hatalmát, mert a két nem egysége révén folyamatos az élet a földön, születnek gyermekek. Sokkal inkább azért, mert a férfi és a női princípium jelenléte, dinamikája nélkülözhetetlen a világ és benne önmagunk megértéséhez, a bennünk lévő harmónia kialakulásához, megtartásához, egyszóval az egészséges fejlődéshez, önmagunk folyamatos megtapasztalásához.” C. Molnár 2007, Fülszöveg.

Nőiség nélküli történelemírástól az életképesség új mítosza felé

„Ebben a vonatkozásban a mítoszok szerepe meghatározó, hiszen a mítoszok az identitással kapcsolatosak: arra adnak választ, honnét jövünk és hol a helyünk a kozmoszban.”¹⁷

Mindazonáltal, ha ezt a kérdést alaposabban szemügyre vesszük, kiderül, hogy a női nemnek nemcsak jövője, hanem jelene sincs, és ha pillantást vetünk a történelemkönyveinkre, akkor múltja sem sok. Legalábbis a történelemkönyvek meglehetősen kevés üzenetet közvetítenek a múlt női életútjairól. Ez így összességében mindjárt azt a benyomást kelti, mintha a nők, az emberiség mintegy fele, csekély szerepet játszanának az emberi létezés jelenében és múltjában. Persze megtették a kötelességüket, mert eddig mindig megszülték a következő generációt, azonban ahhoz a fejlődési ívhez, amit a civilizáció leírt az utóbbi két-háromezer évben, jószerével nem sok közük van. A nő valahogyan szervetlenül van jelen a kultúrában, ami lényegét tekintve férfi produktum.

„A nyugati társadalmakban mindig is a jang, vagyis a maskulin értékeket és állásfoglalásokat részesítették előnyben, miközben elhanyagolták ezek jin, vagyis feminin megfelelőit. Többre tartottuk az önértékelést a beilleszkedésnél, az elemzést a szintézisnél, a racionális tudást az intuitív bölcsességnél, a tudományt a vallásnál, a versenyt az együttműködésnél, a gyarapodást a megőrzésnél, és így tovább. Ez az egyoldalú fejlődés riasztó stádiumba lépett – a társadalmi, ökológiai, morális és spirituális krízis időszakát éljük.”¹⁸

A modernizmussal, amelyben a ráció szerepe a megelőző történelmi korokhoz képest jelentősen emelkedett, egyre fokozódó torzulási folyamat vette kezdetét,

17 Assmann 2013, 145.

18 Capra 1990, 15.

egyre inkább háttérbe szorítva a női funkciók hatókörét és társadalmi pozícióját. A folyamat pedig törvényszerűen tart a tiszta ráció és az érzelmi sterilitás felé, és ennek megfelelően teljes egészében ki is szorul belőle a nőiség. Ebben a sterilitásban irracionalitásnak minősül az áldozatvállalás, a hűség, az alázat az igazsággal szemben, hiszen a folyamatok optimalizálásában az optimalizáló ember válik az igazsággá, a hűség és az áldozat – legáltalánosabban az érzelme-gazdagság pedig csakis ronthatná a folyamat hatásfokát a tervezett optimum-hoz képest. Az élénk állított női ideál immár ugyanaz a hős, mint akit valaha a férfiben csodáltunk.

Ilyen módon az a transzhumanisták által remélt szingularitás, ami a folyamatok kiszámíthatatlan megváltozását jelenti, és amit ők az evolúció ma még fel sem becsülhető nagy ugrásaként gondolnak el, már elérkezett a történelemben a történelem folytathatatlansága által. Igaz, nem oly pozitív értelemben, s még kiszámíthatatlan jövőbe sem vezet, ha megmarad vegytiszta racionalizmusnak.

Az a tény, hogy a transzhumanizmus erős, racionális érvekkel igazolva magát eliminálja a női attitűd jelentőségét, egy olyan torz disztópiát vizionál, amelyben ember többé nem létezik. Ezért gondoljuk mindenképpen indokoltnak szemléletünk – ezen belül történelemszemléletünk – megfelelő bővítését azzal a koncepcióval, amelyen keresztül egy nő veszi szemügyre a világot. Ehhez pedig megfelelőnek látjuk tanulmányozni a magyar történelem női szereplőit: azoknak az Árpád-házi királylányoknak az életét, illetve a megfelelő szimbolikus tartalmakban előadott legendáit, amelyek társadalomszervező potenciálja még egy ebből a szempontból nem eltorzult világból hagyományozódott ránk. Fontos, egyedülálló lehetőség tárul eléink a magyar Árpád-házi királylányok életének és hatásának tanulmányozása terén, akik Európa legjelentősebb uralkodóházaiba házasodtak be, és akár sajátos női aktivitásuk, akár a későbbiekben szentté avatásukra okot adó tevékenységük miatt váltak korukban méltán híressé, jóllehet egyikük sem fogott kezébe kardot, és nem fizikailag értelmezhető hőstetteik miatt őrizte meg őket az emlékezet. Ideje tehát megkezdeni egy olyan munkát, amelyik a valós emberi életben feltárja a nőiség szerepét, fizikai és szellemi tényezőként birtokolt funkcióit, és ebből a szempontból értelmezi a történelmet. Bizonyára egészen más eredményre jutunk e szerint a logika szerint haladva, mint a ma általános hősmítosz szerint.

„Ez korunk nagy problémája: a maszkulin tudat fejlődésében elkövetkezett a pillanat, amikor be kell látnia és felülemelkednie tulajdon hübriszén és egyoldalúságán, birtokba venni tudattalan árnyékát, alapjaiban új kölcsönösségi viszonyt kialakítani a feminin princípiummal annak minden formájában. A feminin ekkor már nem legyőzendő, megtagadandó, kihasználható, kizsákmányolandó; teljes elismerést, tiszteletet érdemel, önmagáért kell rá reagálni. Elismerést nyer: nem mint a »tárgyasított« másik, hanem mint forrás, mint cél, immanens jelenlét.»¹⁹

Következtetések

„A nő teremti meg vagy töri szét az otthon harmóniáját.»²⁰

Vannak persze történelem által jegyzett kivételes nők, akik egyébként általában azért váltak figyelemre méltóvá, mert kritikus történelmi helyzetben, családjuk hiányzó férfi tagját tudták nem mindennapi helytállással, vagyis nő létükre férfi tulajdonságok gyakorlásával pótolni. Ilyenek a magyar történelemben a híres egri nők vagy például Zrínyi Ilona. Ezek természetesen kivételes esetek, és egyáltalán nem rájuk gondolunk, amikor a történelemírás új szemléletéről beszélünk. Sokkal inkább olyan történelemszemlélet szükségére szeretnénk ráirányítani a figyelmet, amelynek emlékezési koncepciója tükrözni tudja az élet, a mindenkori létezés teljességét. Együtt a női és a férfi életutak teljességében. Hiszen van a társadalomnak egy oszlopa, amely nélkül ez a hősökben gazdag, látványos történelem egyáltalán nem jöhetne létre. Ezt az oszlopot pedig a nők jelentik. A nő jelenlétének hiányában nem mozgósítódik erő, nincs hős, és nincs történelem. Ezért nemhogy elhanyagolható lenne, hanem éppen döntő a nő minőségi jelenléte.

„Az olasz Madonna szó szerinti jelentése »Nagyasszonyom«. Mégis, sok mai nő nem talál semmi vonzót abban, hogy hölgy, hogy valóban nagyasszony

19 Tarnas 1995, 495.

20 Grant 1988, 125.

legyen, s inkább a férfiakat utánozza. Abbéli igyekezetükben, hogy ők legyenek az egyik fiú, sokan oda sem figyelve az alsóbb osztálybeli férfiak nyelvét és viselkedését kezdik majmolni, s az ő kultúrájukat és erkölcsüket utánozni. A hatvanas és nyolcvanas évek között a nők elkezdtek úgy beszélni, mint a dokkmunkások, és nemcsak úgy dolgoztak, mint a férfiak, hanem úgy is viselkedtek és olyan benyomást keltettek. A piedesztálról való eme leugrás leginkább a férfiakat hozta zavarba, mivel leválasztotta a nőről azt a Madonnát, akit a férfiak mindig is tiszteltek benne.”²¹

Kiemelt a jelentősége annak, hogy a társadalom/kultúra milyen nőideált projektál, mert ennek jellege meghatározó, hiszen általánosságban tartalmazza a nőhöz mint szubjektumhoz való tényleges viszonyulást.

„Annak, hogy a mai nőben elbukott a Madonna, nem csupán a tárgyiasítás, s ennek következtében az általános erkölcsi lazulás az egyetlen tünete. Az ingerlékenység, a türelmetlenség és a sértő, kritikus magatartás ugyancsak a nőiség fontos síkjával való kapcsolat hiányára utal.”²²

A férfi személyes létezésében a cselekvés eredő motivációja általánosságban mindig a nő. Valamennyi olyan érték, amely a férfi számára motivációt jelenthet, az többnyire mindig magából a nőből inspirálódik. „A nők tudják csak kihozni a férfiakból nemesebb természetüket és magasabb ideáljaikat, a nők tudják felgyújtani a szenvedélyüket és a sikerek felé motiválni őket.”²³ A férfi belső univerzumában legalább a nő absztrakt, de leginkább egy bizonyos nő konkrét jelenléte az eredő motivációs alap, jelentsen az anyán keresztüli kötődést a felmenők irányába, jelentsen ez a vágy tárgyát valamely valóságtól elvonatkoztatott vagy nagyon is valóságos nő vonatkozásában, vagy jelentsen ez a férfi életének konkrét értékekre szerveződését egy feleségben manifesztálódva a lemenők irányába.

21 Grant 1988, 57.

22 Grant 1988, 42.

23 Grant 1988, 57.

A női identitásból, a nőiség sajátosságos, a férfiéval semmilyen módon össze nem téveszthető, többdimenziós funkcionalitásából következő női szerepkörök harmonikus integrálhatósága korunk egyik legmarkánsabb társadalmi problematikája. Olyan jövő – úgymond szingularitás – előtt állunk, amely a mai tudásunkkal megközelíthetően sem látható előre. Éppen ezért egyre nagyobb jelentőségűnek látjuk a hasonló korfordulók, a hasonló korszakok felelős személyiségeinek megértését, helyzetük, életük elfogulatlan tanulmányozását. A valós női működés a maga teljességében már csak szellemi hagyatékban, mítoszokban van jelen. Következésképpen lényegesnek tartjuk a történelem egy női koncepciójú interpretációját, különös tekintettel arra a női jelenlétre, amely uralkodói szinten az uralkodó feleségek, közemberek szintjén az otthon maradt hitvesük direkt vagy indirekt motivációs hatásában érhető tetten. Éppen mi, Szent István és Boldog Gizella társuralkodói mintázatának örökösei találhatjuk meg az egyensúlyba visszavezető utat. Éppen mi juthatunk vissza a társadalmi mozgások harmonikus női kontrolljáig is. Példaértékű lehet történelmünket újragondolni női vonalon. Ahogyan a családban egy helyzet megoldása az anyai és apai nézőpont szintéziséből születik meg, úgy társadalmi szinten is a fenntarthatóság alapfeltétele, hogy visszatérjünk ahhoz a működési elvhez, amely ezt a szintézist központi értéké teszi.

Felhasznált irodalom

- Assmann 2013. Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet – írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Alantisz Könyvkiadó, Budapest, 2013.
- C. Molnár 2007. C. Molnár Emma: *A nő ezer arca*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007.
- Capra 1990. Capra, Fritjof: *The Tao of Physics*. Fontana Paperbacks, 1990.
- Grant 1988. Grant, Toni.: *Being a Woman*. Random House, New York–Toronto, 1988.
- Independent 2017. Independent: *Saudi Arabia Grants Citizenship to a Robot for the first time ever*. 2017. november 26.
- Hacking 1985. Hacking, Ian: *Styles of Scientific Reasoning*. In Rajchman, John – West, Cornel (eds.): *Post-Analytic Philosophy*. Columbia University Press, New York, 1985.

- Keserü 2000. Keserü Katalin: Bevezető. In *Modern magyar nőművészettörténet*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2000.
- Kiss 2022. Kiss Károly – Sütő Zoltán – Major Gyöngyi: Ember és szingularitás. Kerekasztal-beszélgetés. *A női dimenzió – Femme Harmonie*, 2. (2022), 1. sz.
- Klemensits–Eszterhai 2017. Klemensits Péter – Eszterhai Viktor: Biztonságpolitikai kihívások és trendek a 21. század közepén. *PAGEO*, (2017. június 1.). http://www.geopolitika.hu/hu/2017/06/01/biztonsagpolitikai-kihivasok-es-trendek-a-21-szazad-kozepen/#_edn24
- Kohák 1997. Kohák, Erazim: Variations of Ecological Experience. *Environmental Ethics*, 19. (1997), 2. sz. 153–171. <https://doi.org/10.5840/enviroethics199719228>
- Kott et al. 2015. Kott, Alexander – Alberts, David – Zalman, Amy – Shakarian, Paulo – Maymi, Fernando – Wang, Cliff – Qu, Gang: Visualizing the Tactical Group Battlefield in the Year 2050: Workshop Report. *ARL US Army Research Laboratory*, (2015. június. 22–23.). https://admin.govexec.com/media/gbc/docs/pdfs_edit/arl-sr-0327.pdf
- Major 2016. Major Gyöngyi: Magyarságkép a geoökonómia új kontextusában. In Garaczi Imre (szerk.): *A fenntarthatóság perspektívái a Kárpát-medencében*. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 2016. 289–301.
- Pintér 2024. Pintér Tibor: A termelékenységi ráta alakulása Magyarországon és a világban – társadalmi-gazdasági háttérrel. In *Multidiszciplináris kihívások, sokszínű válaszok: Múlt, jelen, jövő*. Budapesti Gazdasági Egyetem, Budapest, 2024. 150–172. https://doi.org/10.29180/978-615-6886-06-4_6
- Ridderstrale–Nordström 2001. Ridderstrale, Jonas – Nordström, Kjell A.: *Funky Business. A tehetség táncoltatja a tőkét*. Közgazdasági és Jogi Kiadványok, Budapest, 2001.
- Schneider 2020. Schneider, Susan.: *A mesterséges ember*. Pallas Athéné, Budapest, 2020.
- Shaftesbury 1999. Shaftesbury, Anthony Ashley-Cooper: *Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times*. Cambridge University Press, Cambridge, 1999. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803284>

- Simmel 1990. Simmel, Georg: *A kacérság lélektana*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1990.
- Tarnas 1995. Tarnas, Richard: *A nyugati gondolat stációi*. AduPrint, Budapest, 1995.
- Tóth 2021. Tóth I. János: *Demográfiai tél – A modernizáció sötét oldala*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2021.
- Tucker 2015. Tucker, Patrick: In The War of 2050. The Robots Call The Shots. *Defense One*, (2015. június 22.).
<http://www.defenseone.com/technology/2015/07/war-2050-robots-call-shots/118398/>

